

IN MEMORIAM PROF. DR. E. J. DIJKSTERHUIS

Op 18 mei is te Utrecht op 72-jarige leeftijd Prof. Dr. E.J. Dijksterhuis overleden. Sinds begin 1959 al was zijn gezondheid aan het afnemen. Toch kon hij nog een deel van zijn werkzaamheden blijven verrichten; in 1960 en 1961 was hij nog promotor aan de Utrechtse Universiteit. Daarna moest hij echter alle inspanningen vermijden. Wel kon hij bij tijd en wijle thuis nog vrienden en bekenden ontvangen en hij waardeerde deze contacten zeer, hoewel hij niet of slechts moeilijk aan het gesprek kon deelnemen. Gedurende de laatste weken is hij vrijwel steeds buiten kennis geweest. Zo kwam zijn overlijden weliswaar niet onvoorzien maar toch nog vrij plotseling.

Iedereen, die de geschiedenis der exacte wetenschappen ter harte gaat weet, dat met Prof. Dijksterhuis een groot geleerde van internationale bekendheid is heengegaan. Hij was een autoriteit op het gebied van de geschiedenis der wiskunde, de natuurkunde en speciaal de mechanica.

Eduard Jan Dijksterhuis is geboren te Tilburg op 28 oktober 1892. Gedurende lange tijd is hij in deze stad leraar geweest aan de Rijks Hogere Burgerschool Willem II, tot aan zijn benoeming te Utrecht in 1953. In 1930 werd hij privatdocent in de geschiedenis der wiskunde aan de Gemeente-universiteit te Amsterdam, in 1932 aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Hij was hiermee in Nederland een der pioniers van het hoger onderwijs in de geschiedenis der wetenschappen. Zijn benoeming in 1953 tot buitengewoon hoogleraar in de geschiedenis der wiskunde en de natuurwetenschappen aan de Rijksuniversiteit te Utrecht was een bekroning op zijn wetenschappelijk werk alsook op zijn streven de geschiedenis der wetenschappen een plaats in het hoger onderwijs te geven. Dezelfde functie als te Utrecht vervulde hij van 1955 tot 1959 tevens aan de Rijksuniversiteit te Leiden. In dat laatste jaar werd hij gewoon hoogleraar te Utrecht.

Zijn eerste historische werk is in 1924 verschenen: *Val en worp. Een bijdrage tot de geschiedenis der mechanica van Aristoteles tot Newton*. Met uiterste nauwgezetheid is hij hierin steeds teruggegaan naar de oorspronkelijke bronnen, waardoor hij zijn werk de hoogstbe-

reikbare wetenschappelijkheid meegaf; een principe, dat in latere werken steeds duidelijker naar voren komt. In het voorwoord van *Val en worp* verwijst hij zelf voor zijn historische vorming naar Pierre Duhem (1861 - 1916), frans wis- en natuurkundige en autoriteit op het gebied van de geschiedenis der natuurwetenschappen.

Hierna is van hem verschenen *De Elementen van Euclides I - II* 1929 - 1930. Vervolgens, in 1938, *Archimedes I*; het tweede deel is in de jaargangen 15, 16, 17 en 20 (1938 - 1944) van het tijdschrift « Euclides » te vinden maar niet meer, in Nederland, in boekvorm. Wel zijn beide delen tesamen in het Engels verschenen in 1956.

In 1943 is *Simon Stevin* verschenen, waarin een uitvoerige biografie voorkomt alsmede een zorgvuldige bespreking van al diens werken. Met de uitvoering van de in dit boek door Dijksterhuis geuite wens om tot een uitgave van Stevin's verzamelde werken te komen is in 1955 een begin gemaakt. In dat jaar is namelijk het eerste deel van *The principal works of Simon Stevin* verschenen. De algemene inleiding daarin is van Dijksterhuis, evenals de speciale inleiding bij het onderwerp van dit eerste deel, Stevin's werken over mechanica.

In 1950 is Dijksterhuis' meest bekende werk verschenen. *De mechanisering van het wereldbeeld*, dat in het Duits en Engels vertaald werd. Van een jaar later, 1951, dateert het over astronomie handelende *Het wereldbeeld vernieuwd. Van Copernicus tot Newton*. Zijn laatste werk, tesamen met Prof. Dr. R. J. Forbes geschreven, is *Overwinning door gehoorzaamheid. Geschiedenis van de natuurwetenschap en techniek*, 2 delen, 1960. Ook dit werk is in het Engels vertaald.

Een opsomming te geven van alles wat van de hand van Dijksterhuis verschenen is lijkt ondoenlijk. Wij wijzen nog op zijn openbare lessen te Amsterdam en Leiden, zijn oraties te Utrecht en Leiden, zijn studies over Descartes en Huygens, een naslagwerkje *Vreemde woorden in de wiskunde*, de hoofdredactie van de 2e druk van het drie-delige *Scientia. Handboek voor wetenschap, kunst en religie* en vele artikelen in diverse periodieken. Enkele daarvan zijn gewijd aan de verbetering van de leraarsopleiding, iets dat hem, zelf ook leraar, zeer ter harte ging.

Met name willen wij nog noemen zijn redacteurschap - waarvan vele jaren redactiesecretaris - van het tijdschrift « De Gids ». Toen hij om gezondheidsredenen de redactie verliet werd in een afscheid (De Gids 1960, p. 1, 2) geschreven over zijn « scherpte van inzicht, tegengewogen door de mildheid van zijn begrip; de uitgebreidheid van zijn belangstelling, gebonden door de nauwgezetheid van zijn waarneming; de veelomvattendheid van zijn geheugen, doorspeeld met de

fijnheid van zijn smaak; de zakelijkheid van zijn uitdrukkingvorm, beheerst door de zuiverheid van zijn stijl ». En op de achterpagina van het juni-nummer (nr. 6, 1965) is een foto van Prof. Dijksterhuis geplaatst met het onderschrift : « Aan geen kant van zijn werkzaamheid kan men zijn veelzijdigheid beter waarnemen dan aan zijn redacteurschap van De Gids ».

In zijn vele boekbesprekingen in De Gids wijst hij steeds op eventueel te lichtvaardige conclusies of slordigheden in het gebruik der taal. Vooral bij dit laatste was hij zeer nauwlettend. Zelf onderscheidde hij zich door een fraai, weloverwogen en verzorgd taalgebruik, hetgeen ieder op zal vallen, die zijn werken leest of zijn gesproken woord gehoord heeft. In 1952 werd hem voor *De mechanisering van het wereldbeeld* de P.C. Hooftprijs - de Nederlandse staatsprijs voor letterkunde - uitgereikt. Behalve de eer, de hem met deze onderscheiding te beurt viel zal het voor hem een extra voldoening geweest zijn, dat een werk, welks inhoud daar volgens gangbare opvatting niet zo licht voor in aanmerking komt, een literaire onderscheiding verkreeg. Hier werd in zekere zin aan hem een wens vervuld, die hij in zijn studie over Simon Stevin voor deze uitgesproken had, dat namelijk stukken uit diens wetenschappelijke werken - en Stevin's streven voor een zuiver taalgebruik is genoegzaam bekend - in de bloemlezingen der Nederlandse letterkunde opgenomen zouden worden.

Ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag zijn Prof. Dijksterhuis verschillende onderscheidingen toegekend. De Deutsche Gesellschaft für Geschichte der Medizin, Naturwissenschaft und Technik reikte, voor de eerste maal weer na de tweede wereldoorlog, aan hem de Karl Sudhoff-plaquette uit. Op het tiende internationale Congres voor de Geschiedenis der Wetenschappen (Philadelphia, 1 september 1962) werd hij met de Sarton-medaille onderscheiden. Het Nederlands Genootschap voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Wiskunde en Natuurwetenschappen verleende hem de Genootschapspenning. Op 30 april 1963 tenslotte, ter gelegenheid van de verjaardag van H.M. Koningin Juliana, ontving hij de onderscheiding van Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw.

Aan het einde van zijn Utrechtse professoraat is hij driemaal als promotor opgetreden. Eenmaal was dit voor mijzelf en ik wil graag dit In Memoriam besluiten met enige regels over Prof. Dijksterhuis zoals ik hem in persoonlijk contact heb leren kennen. Met dankbaarheid denk ik terug aan de bezoeken in Bilthoven, de gesprekken met hem, zijn vriendelijke raadgevingen voor mijn studie en zijn belang-

stelling voor mijn persoonlijk wel en wee. Ik weet, dat vele anderen hem op hun beurt eenzelfde warme belangstelling toedroegen. Wij allen zullen de herinnering bewaren aan een bijzonder mens, voor zichzelf en anderen hoge wetenschappelijke eisen stellend maar niettemin wijs in zijn geleerdheid en in die wijsheid humaan en vriendelijk voor wie hij ontmoette.

A.J.E.M. Smeur
Gouda